

УДК 82.801

Мунтян А.О.,
кандидат філологічних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
Шпак І.В.,
кандидат філологічних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара

ANGEL OF THE MIST – ЕЛЕМЕНТИ ГОТИЧНОГО В РОМАНІ КАРЛОСА РУІСА САФОНА «THE SHADOW OF THE WIND»

ANGEL OF THE MIST – GOTHIC ELEMENTS IN THE NOVEL BY CARLOS RUIZ ZAFON «THE SHADOW OF THE WIND»

Анотація

У даній статті автори роблять спробу дослідити деякі особливості проявів «готичного» в романі «Тінь вітру» іспанського автора Карлоса Руїса Сафона. В ході дослідження автори говорять про те, що готичному роману притаманна атмосфера жаху та невідомого; сюжет роману ґрунтується на таємниці; герої роману потрапляють у вир почуттів. Жах є суто індивідуально первинною емоцією, а готичний роман є відродженням емоції в її чистому виді, емоції, яку автори готичних романів відображають на тлі, або радше у рамках певних архітектурних, або природних елементів, наприклад, на тлі похмурого маєстку. Автори статті доходять висновку, що роман «Тінь вітру» не є стовідсотково готичним романом, а радше романом, що поєднує в собі декілька літературних традицій; йому властиві елементи детективу, соціального та готичного романів. проте «готична» лінія є детально розробленою, автор бере до уваги архітектуру, атрибутуку та колорит властивий готичним романам, створює атмосферу таємниці та жаху, залучає читача у світ таємного та незрозумілого пересічному обивателю.

Ключові слова: елементи готичного роману, таємниця, жах, невідоме, містична історія.

Аннотация

В данной статье авторы делают попытку исследовать некоторые особенности проявлений «готического» в романе «Тень ветра» испанского автора Карлоса Руиса Сафона. В ходе исследования авторы говорят о том, что готическому роману присуща атмосфера ужаса и неизвестного; сюжет романа основывается на тайне; герои романа попадают в водоворот чувств. Ужас является сугубо индивидуальной первичной эмоцией, а готический роман является возрождением эмоции в ее чистом виде, эмоции, которую авторы готических романов изображают на фоне, или скорее в рамках определенных архитектурных или природных элементов, например, на фоне мрачного поместья. Авторы статьи приходят к выводу, что роман «Тень ветра» не

является полностью готическим романом, а скорее романом, сочетающим в себе несколько литературных традиций; ему присущи элементы детектива, социального и готического романов, однако «готическая» линия является детально разработанной, автор принимает во внимание архитектуру, атрибутику и колорит присущий готическим романам, создает атмосферу тайны и ужаса, вовлекает читателя в мир тайного и непонятного рядовому обывателю.

Ключевые слова: элементы готического романа, тайна, ужас, неизвестное, мистическая история.

Summary

In this article, the authors make an attempt to explore some features of displays of "Gothic" in the novel "The Shadow of the Wind" by the Spanish author Carlos Ruiz Zafon. In the given article the authors note that the atmosphere of terror and the unknown is inherent to the Gothic novel; plot of the novel is based on a secret; protagonists fall into the whirlpool of feelings.

Horror and terror are purely individual primary emotions, and the revival of Gothic romance is an emotion in its purest form, which is depicted by the authors of the Gothic novel on the background, or rather within certain architectural or natural elements, such as a dark background of a manor. The authors conclude that the novel "The Shadow of the Wind" is not entirely the Gothic novel, but rather a novel that combines several literary traditions; some elements of detective novels, of social and Gothic novel are inherent to this work of fiction, but the "Gothic" line is elaborate, the author takes into account the architecture, symbols, specific elements and flavor inherent to Gothic novels, creates an atmosphere of mystery and terror, involves the reader into the world of secret and incomprehensible to the ordinary man people.

Key words: elements of the Gothic novel, mystery, horror, suspense, mystical story.

Невідоме та те, що неможливо пояснити завжди притягувало. Споконвіку людство намагається розгадувати загадки – деякі з них вони загадують собі самі, а деякі постають перед ними несподівано. Готична література є дзеркалом, в якому відображаються всі таємниці, котрі в змозі породити людська уява. Дослідженням готичного роману займалися такі відомі науковці як Д. Варма, А. Елістратова, А. Рекліфф, І. МакЕндрю, та інші, акцентуючи увагу на різних проявах готичного в національних літературах різних часів. Метою статті є дослідити прояви готичного в романі Карлоса Руїса Сафона «Тінь вітру».

Готичним романом називають роман, в якому на перший план виходять емоції та почуття героїв, а саме страх та жах. Ці емоції провокуються таємничими та надприродними подіями, учасниками яких стають герої роману: «The term Gothic is used to designate narrative prose or poetry of which the principal elements are violence horror and the supernatural». [3] Також вартим уваги є аналіз не лише слова «готичний», а й слова «роман». В українській та російській мові слова «novel» та «romance» перекладаються однаково, а отже значення кожного з термінів нівелюється, читач не відчуває різниці чи то через особливості мови,

чи то через реалії, що не характерні для культури слов'ян. Проте в Англії це різні поняття. На думку Клари Рів, автора першого в Англії трактату присвяченого романному жанру говорить, що «The novel is a picture of real life and manners, and of the times in which it was written. The Romance in lofty and elevated language, describes what has never happened nor is likely to». [5] Термін novel пов'язаний з реалістичною новелою італійського Ренесансу, в той час, коли термін romance пов'язаний з лицарським романом, а той в свою чергу мав в своїй основі фантазування, лицарський роман зображав ідеальних героїв, що брали участь у фантастичних подіях. Сюжетна лінія romance таємнича та неймовірна, сюжетна лінія novel, в свою чергу, вірогідна та досить реалістична; romance характеризується символізмом, а для novel характерні лише психологізм та індивідуалізм; і найголовніше – тематичним фокусом для romance стає містичне та ідеальне, а для novel – соціальне, те, що має відношення до громади. Готичні романи трактуються саме як romance за своїм семантичним забарвленням – The Romance of the Forest (1971) Енн Редкліф та інші.

Певною мірою можна вважати, що агностицизм Д. Юма став філософською основою готичного роману. Д. Юм говорить «...ми не можемо не визнати реальність зла та безладу, яким так рясніє світ». [1] Юм відстоює позицію природної релігії, основою якої є припущення існування причини, що не можна пізнати; спираючись на агностичні погляди, Юм вважає недоцільними та нерезультативними спроби виправдати зло в природі. Він також стверджує, що природа не розкриває всіх своїх таємниць, тримає людину на відстані, пропонуючи лише поверххневі знання, не розкриваючи ті сили та принципи, від яких залежить дії тих чи інших об'єктів. Когнітивний досвід людини складається лише зі сприйняття, а минулий досвід може ілюструвати дані лише по тих об'єктах та періодах, що він їх безпосередньо охоплював. [2] Таким чином, Д. Юм говорить про те, що той факт, що людина не володіє знанням про сили та принципи існування природи, робить характер пізнання зовнішнього світу проблематичним.

Е. Мюррей, дослідниця жанру готичного роману, в одній зі своїх статей дає перелік творів, які відносяться до цього жанру, прокреслює його особливості в ХХ ст. навіть у кінематографі і вважає, що гнучкість жанру є причиною його орієнтованості на найширшу аудиторію і заслуговує вивчення його в академічному середовищі. З 18 століття готика залишається популярним жанром, який існує у безлічі різноманітних форм. На початку дев'ятнадцятого століття великої популярності набули романи Енн Редкліф, особливо «Таємниці Удольфо». Цей роман навіть надихнув Джейн Остін на написання сатири на готичний роман, «Абатство Нортенгер». Протягом вікторіанського періоду готичний роман асоціювали з сенсуальними романами, такими як у Вілкі Коллінза та Мері Елізабет Бреддон. У середині дев'ятнадцятого століття в Америці Натаніель Хотворн та Едгар Аллан По писали готичні казки. Наприкінці дев'ятнадцятого століття, «Дракула» Брема Стокера та «Портрет Доріана Грея» Оскара Уайльда продовжили готичну традицію. [7]

Першим дійсно готичним романом прийнято вважати роман «The Castle of Otranto» (1764) Горація Уолпола. Цей роман наповнений жахом переслідування демонічним героєм Манфредом. Атрибутика та оточення в романі є суто готичними в його класичному розумінні. Всі тропи в романі направлені на вимальовування середньовічної картини – замок, підземелля, демонічна атрибутика, тощо. Наприклад:

«The lower part of the castle was hollowed into several intricate cloisters: and it was not easy for one under so much anxiety to find the door that opened into the cavern.» [6; 28]

Окрім фізичних предметів, таких як замок, або печера, що повертають читача у темне Середньовіччя, автор використовує певні лексеми, лексичні юніти та різноманітні стилістичні тропи для створення атмосфери невідомості, таємничості та нагнітання страху. Описи Уолпола змушують читача відчувати холод, страх та відчай, у якому знаходиться героїня роману Ізабела:

«An awful silence reigned throughout those subterraneous regions, except now and then some blasts of wind that shook the doors she had passed, and which grating on the rusty hinges were re-echoed through that long labyrinth of darkness». [6; 28]

Але окрім остраху перед фізичним болем, найстрашнішим для героїні є невідомість, вона не знає, що її чекає, зустріне вона ворога, чи друга, цей душевний острах є набагато страшніший, ніж острах перед фізичною розправою. Створення цієї невідомості було найголовнішим завданням для авторів готичного роману, автор мав зробити цю невідомість відчутною, читач мав фізично відчувати невідоме, переживаючи події роману разом з його героями. Уолпол таким чином описував переживання героїні свого роману:

«Words cannot paint the horror of the princess's situation. Alone in so dismal a place, her mind imprinted with all the terrible events of the day, hopeless of escaping, expecting every moment the arrival of Manfred...». [6; 29]

Історія готичного роману продовжується з «Vathek» (1786) Вільяма Бекфорда; «The Monk» Метью Льюїса, романом Енн Редкліф «The Mysteries of Udolpho» (1794); роботою Енн Редкліф «The Italian», що стала відгуком на роман «The Monk» і, хоча, роман «Італієць» безперечно готичний, тим не менш є значно м'якшим від роману Метью Льюїса, з іншого боку він також не позбавлений жахів, нагнітання та невідомого; роботою Самюеля Кольріджа «Christabel», що з'явилась у 1816 році; віршем Едгара По «The Raven» (1845); а ще до того появою у прозі у 1818 році роману Мері Шеллі «Frankenstein», котрий, безперечно, є один з найвідоміших романів, що відносяться до готики та історією творіння, мистецтва, пізнання та виклику; та іншими.

В готичному романі знайшли відображення не лише риси середньовічної готики, але й певні риси, характерні для літератури стилю бароко. Наприклад, принцип обману сподівань читача активно використовували в своїй творчості майстри готичного роману, такі як Енн Редкліф та Чарльз Метьюрін. Такі елементи як есканізм, боротьба протидіючих початків, містичне, чуттєве та імпульсивне світовідчуття знаходять своє місце і в барочних і в готичних

романах. Сентиментальний роман другої половини 18 століття з готичним єднає культ природності та почуттів.

Наприкінці 17 та на початку 18 століть домінуючою була жорстка концепція розуму, яка в свою чергу не давала жодних прав на існування емоціям та таємничому. Наприкінці 18 – початку 19 століття відбулася зміна у відношенні до емоціонального та надприродного. Саме ця зміна дала поштовх до появи готичних жахів. Жах є суто індивідуально первинною емоцією, так само, як і будь-яке почуття, на кшталт кохання, або ненависті; готичний роман є відродження емоції в її чистому виді, емоції, яку автори відображають на тлі, або радше у рамках певних архітектурних, або природних елементів, наприклад на тлі похмурого замку, або сонячного луку, тощо. Сюжети готичних романів розроблюються виключно для створення та досягнення емоційного ефекту.

З приходом 20 століття, у Вікторіанську епоху готика втрачає позиції домінування в літературі. Проте незважаючи на це, тропи характерні готичному залишаються на своїх місцях. Нагадаємо, що до готичних тропів відноситься створення та відчуття психологічного та фізичного жаху; таємниця на надприродне; сні та марення; божевілья; родові та інші прокляття; наявність ірреальних демонічних істот, тощо. Всі готичні тропи окремо чи в певних комбінаціях залишаються в літературі Вікторіанської доби. Вікторіанська готика відходить від тем та мотивів традиційно пов'язаних з готичним, – значно рідше використовуються образи руїн середньовічних замків, безпомічних героїнь-принцес та лиходіїв – а пропонує читачеві зустріч з надприродним та тим, що не можливо пояснити у звичній обстановці. Ці ж традиції можна прослідити і у творах авторів 21-го століття. Одним з творів, в якому можна знайти кращі прояви елементів готичної традиції є робота іспанського письменника Карлоса Руїса Сафона «Тінь вітру».

Е. Мюррей спирається на теорію літературного надприродного в готичному романі, запропоновану Ц. Тодоровим. Дослідник вважав, що в класичному готичному романі існує два типи надприродного: «надприродне пояснене» і «надприродне прийняте». Перше виникає, коли автор, зрештою, пояснює своєму читачеві, що, наприклад, ніяких привидів не існує, а під виглядом примари діяв переодягнений персонаж (Е. Редкліфф). Таке використання надприродного не має нічого спільного з мотивами потойбічної сили і лише імітує їх для створення цікавості. Другий тип – це використання надприродних явищ без будь-яких раціональних пояснень: читач буде змушений прийняти їх існування. [7] Саме до цього типу належать історія таємничої резиденції, яку придбав один з героїв роману.

Осередком готичного в романі «Тінь вітру» виступає маєток родини Алдаїя – «Angel of the Mist». Цей маєток не лише місце де відбулись, відбуваються та відбудуться найважливіші сюжетні події роману, цей маєток є одним з героїв роману, адже він має власну історію та динаміку розвитку характеру, має власне ім'я.

'What you call the Aldaya mansion has, in fact, got its own name. The house is called "The Angel of Mist", but hardly anyone knows this. [8; 231]

Історія цього таємничого маєтку починається на зламі століть та оповита таємницею та жахом, які є одними з найголовніших компонентів готичного в літературі. Сальвадор Хауза, фінансист, відповідальний за спорудження маєтку, що через певний час стане резиденцією родини Алдайя, мав чіткий план будівництва, він досить чітко уявляв собі яким саме має бути його дім.

He wanted his home to be far from the city, in the still relatively isolated area of Avenida del Tibidabo. He wanted to gaze at Barcelona from a distance, he said. The only company he sought was a garden filled with statues of angels, which, according to his instructions (conveyed by Marisela), must be placed on each of the points of a six-point star - no more, no less. [8; 233]

Відчуженість, замкненість, віддаленість – все це риси готичного. Статуї, котрі він розмістив у шестикінечних зірках теж додають певний зловісний ефект, таємничість та магія шістки нашкоджують читача на відчуття чогось містичного, а той факт, що, будівля, яка будувалась як родинний маєток перейшла у власність іншої родини підводить до розуміння, що відбулось щось трагічне, або містично-трагічне.

Seven months later, in July 1900, Jausa, his wife, and the maid Marisela moved into the house. By August the two women would be dead and the police would find a dazed Salvador Jausa naked and handcuffed to the armchair in his study. [8; 233]

Іспанське релігійне суспільство від самого початку не сприймало екстравагантного фінансиста та його відверто нетрадиційний спосіб життя: дружину та покоївку-коханку, котру, окрім всього іншого, вважали чаклункою.

The report made by the sergeant in charge of the case remarked that all the walls in the house were bloodstained, that the statues of the angels surrounding the garden had been mutilated - their faces painted like tribal masks – and that traces of black candles had been found on the pedestals. [8; 233]

Будь-яке суспільство, навіть найрозвиненіше, завжди з острахом відносилось до всього, чого не могло зрозуміти, до всього інакшого, від приналежності до іншої традиції до потойбічного та надприродного. Досить очевидним є той факт, що причиною та злочинцем кривавого злочину мала стати дівчина, яка була інакшою.

The police investigations concluded that by all indications, Jausa and his wife had been poisoned by some herbal extract that had been administered to them by Marisela, in whose rooms various bottles of the lethal substance had been found. [8; 235]

Оскільки будь-яке суспільство мислить лише прийнятними та зрозумілими для нього категоріями, досить логічно було звинуватити Мариселу та аргументувати її вчинок таким чином, щоб її мотиви були зрозумілими всім та були б легко сприйнятими всіма членами вельмишановного іспанського співтовариства.

The police believed that once Marisela had committed the crime, she had slashed her own wrists with a knife and had wandered about the

house spreading her blood on the walls of the corridors and rooms until she collapsed in her attic room. The motive, according to the police, had been jealousy. [8; 235]

Проте це пояснення, що було не представлено на розсуд співтовариства Барселони на самому початку 20-го століття, не пояснювало всіх незрозумілих речей, що відбувались у маєтку вже багато років потому, коли там жила родина Алдайя. Після народження дочки, дон Рікардо намагався перейменувати маєток та назвати його на честь Пенелопи, проте в нього нічого не вийшло, адже в маєтку був характер та власне життя.

The house had its own character and proved immune to the influence of its new owners. [8; 237]

Родині Алдайя так і не вдалося ні підкорити цей містичний маєток, ані зрозуміти його. Він вселяв в них страх, дружина дона Рікардо благала його переїхати до іншого будинку, проте дон Рікардо не погодився.

The recent arrivals complained about noises and banging on the walls at night, sudden putrid smells and freezing draughts that seemed to roam through the house like wandering sentinels. The mansion was a compendium of mysteries. [8; 237]

Повний таємниць та сюрпризів Angel of the Mist іноді проливав світло на деякі події. Проте, це не стосувалось подій минулого – таємниця загибелі попередніх власників так і залишилась таємницею. Таємничий маєток іноді показував те, що має відбутися в майбутньому. Хоча, щодо таємниць минулого, то слід зазначити, що таємничі постаті з інших часів та світів пояснювали не що, власне, трапилось, а чому та чи інша трагедія відбулась, або має відбутися. Таємнича зустріч маленького Хорхе з містичною чорною жінкою, що відбулась у бібліотеці та тривала вісім годин, протягом яких вся родина та слуги намагались знайти хлопчика, шукаючи його по всьому маєтку, включно з бібліотекою, пролила світло на долю дружини дона Рікардо.

The mysterious woman even revealed to little Jorge the date on which his mother would die: 12 April 1921. Needless to say, the so-called black lady was never found, but years later, on 12 April 1921, at first light, Senora Aldaya would be discovered lifeless on her bed. All her jewels had disappeared. When the pond in the courtyard was drained, one of the servant boys found them in the mud at the bottom, next to a doll that had belonged to her daughter, Penelope. [8,238]

Цікавим є той факт, що лише жінки, пов'язані з маєтком помирали за трагічних та незрозумілих обставин. Пояснення цьому знайшов маленький Хорхе під час бесіди з чорною жінкою, де читач може пізнати Маріселу, в якій вона сказала Хорхе, що жінки цього будинку мають платити за гріхи чоловіків.

Після смерті дружини та трагедії, що відбулась з його дочкою дон Рікардо виставив будинок на продаж, але навіть це в решті решт не врятувало його, і хоча дон Рікардо був чоловіком, він і сам певною мірою розплатився за свої гріхи, і навіть він не втік від Angel of the Mist.

В одному зі своїх інтерв'ю Карлосу Руису Сафону поставили питання чи вірить він у надприродне, на що він відповів:

«I don't believe in the supernatural, but I think it provides excellent material for literary purposes. Ghost stories are great tools to explore symbolic and atavistic elements in a narrative. Shakespeare, Dickens, and Henry James used ghosts and phantasmagoric trappings in order to add layers of meaning and effectiveness to their stories. At the end of the day, it is all fiction, poetry, and magic.» [4]

У наш час готика залишається у популярних романах Стівена Кінга та Анни Райс, а також у фільмах на зразок «Труп Нареченої» Тіма Бертон. Незважаючи на популярність даного жанру ще з вісімнадцятого століття, усе готичне історично «вважалось серйозною загрозою літературним та соціальним цінностям, усе готичне також вважалось марною тратою часу.» Даний жанр вважався лише пустим задоволенням, а також «...Готичні тексти найчастіше є маргінальними, виключеними зі сфери прийнятної літератури.» [7]

Підводячи підсумки, зазначимо, що сьогодні не можливо знайти літературного твору, в якому не було б синтезу певних жанрів. «Тінь вітру» не є стовідсотково готичним романом, а радше романом, що поєднує в собі декілька літературних традицій; йому властиві елементи детективу, соціального та готичного романів. «Готична» лінія роману є детально розробленою, автор бере до уваги архітектуру, атрибутику та колорит властивий готичним романам.

Література:

1. Юм Д. Исследование о человеческом разумении. М., 1995. С. 191.
2. Юм Д. Сочинения в двух томах. Том 2. М., 1996. С. 28-29.
3. Akhmanova O. On the States and validity of Speech timbre in linguistics.
4. An interview with Carlos Ruiz Zafón (Source: The Penguin website at www.penguin.com) [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ebonyink.blogspot.com/2007/09/shadow-of-wind-interview-with-carlos.html>
5. Clara Reeve, The Progress of Romance (1785) [електронний ресурс]. - Режим доступу: http://academic.brooklyn.cuny.edu/english/melani/novel_19c/wuthering/romance.html
6. Horace Walpole. The Castle of Otranto. [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/walpole/otranto.pdf>
7. Murray Elizabeth. Harry Potter and the Gothic Novel / Elizabeth Murray // The Leaky Cauldron/ The Most Trusted Name in Potter/ [Електронний ресурс]. Режим доступа: [http://www.the-leaky-cauldron.org/features/essays/issue8/gothic novel](http://www.the-leaky-cauldron.org/features/essays/issue8/gothic%20novel).
8. Zafon, Carlos Ruiz. The Shadow of the Wind. Published by Penguin Books, 2004. – 565